

OSMAN SEBRÎ

E L Î F B Ê Y A T Î K Û Z

P Ê Ş K Ê Ş

ji bo

Karker, cotkar u xwendayên
Kurd ên ku bi mezinatî hînî
xwendin u nivîsandina
zimanê xwe bibin

1982

Apo Osman Sabri

Elifbêya Tikûz, first electronic edition

By

Kurdish Museum, Library and Archive

London 2015

Telephone: 00442087487874

Mobile: 00447768266005

e-mail:

info@westernkurdistan.org.uk

www.westernkurdistan.org.uk

P Ê Ş G O T Î N

Sala 1955 an min elifbêyeke kurdî dabû çapê u ji karker u cotkarên Kurd ra pêşkêş kiribû. Ji ber ku li Sûriyê dibistanên kurdî nîn, min elifbê ji bo kesên ku bi mezinatî hînî xwendin u nivîsandina zimanê xwe dibin danibû. Iro jî dîsa ev elifbê ji bo wan camêran hatiye danîn. Lê bi zêdekirina çar tîpên kem ji elifbêya berê. Eve çîroka wan herçar tîpan:

Gava rehmelê Celadet Bedirxan xwestibû ji bona nivîsandina kurdî elifbêya Latîni têxe şûna elifbêya Erebî, çend kesên ku hîngê bi ziman ra bendewar bûn gihandin ser hev (ez jî di nav wan kesan da bûm) u elifbêya ku pêkanî bû raveyî me kir. Dixwest bizane ka dîtina me di vî warî da çiyê. Ev kir ji aliyê Celadet tevgereke hêja u di cihê xwe da bû. Hemiyar qîma xwe bi elifbêya pêkhatî anîn, lê ez ne hevalê gotina wan bûm. Hînga min berê xwe da Celadet u gotê:

-Çar tîp ji elifbêya te kêmin, bê wan tîpan elifbê tikûz nabe.

Dema ji min pirsî, kîjanin tîpên kem, min gotê:

-p, k, ç, t ne wekî p, k, ç, t ne. Mîna :(kar-kar,

þar-par, çil-çil, tol-tol. Ji her tîpekê ji van bi sedanbêje di zaravayê kurdmançî da hene, ku em nikarin jê ra çavên bigirin.

Wê gavê Celadet li min vegerand u got:

-Raste, ev tîpên han di zaravayê kurdmançî da hene, lê em dikarin herwekî me bi tîpên erebî dinivîsîn ji tîpên nîzîkî wan destkewtî bibin. Ne-maze elifbêyên Awropî di navbera 29-31 tîpan da ne. Eve elifbêya me bûye 33 tîp.

Hînga min lê vegerand u got:

-Em ne Awropîne. Hêjaye ku em jî wekî wan di rêya jînê da bi pêşkevin, lê ne bi kêmkirina tîpên elifbê.

Dema min dît camêrên guhdar giraniyek nedan gotina min, bi serva min zêde kir u got:

-Dibînim gotina min neket serê we. Lê çi gava komelek zanistî li Kurdistanê were pê, hînga dê vê kemaniya han di elifbêya me da bidim ber çavên wê.

Lê mixabin ku heya îro komelek holê çar nebû u heye ku serekî dirêj çar nebe. Niha gava dibînim gelek biraderên Kurd di vî warî da wekî min diramin, min ev elifbê ji 37 tîpan bi navê "Elifbeya tikûz" da çapê. Ji bo wan kesên ku dixwazin elifbêya wan goreyî zimanê wan be. Herçî biraderên ku dixwazin tenê bi elifbayê xwe wekî Awropîyan bikin, dikarin çend tîpan ji elifbêya kevin jî

bavêjin. Ma ne Reşîd Kurd jî tîpên " h, x " ku di elifbêya Celadet da hebûn nexistin rêzmana xwe.

Divê her kes bizane ku kîjan elifbê nikari-be herwekî bêje tête gotin binivîse, ew elifbê kême. Bê heyîna van herçar tîpan elifbêya me kêmbû u min qîma xwe bi vê kêmiya han ne anî.

Ez qenc dizanim ku gelek mirov dê zimanê xwe, ji bo van herçar tîpan wê dirêjî min bikin. Lê hergav ji bona gel u ziman, di rêya tekoşîn u xebatê da ez ji zimanên dirêj netirsiyame u natirsim. Zimane xwe dirêjî kesên xebatkar kirin gengaze, lê bi xebatîne hêja rabûn ne karê zimandirêjane. Ez qenc bawerim ku çî gava kurd serwextî qencî u firehiya zimanê xwe bibin dê vê kîra min rast u cihê wê da bibînin.

ŞAM: I-7-1982

Osman Sebrî

A	B	E	D
a	b	e	d

a	a	b	b	e	e	d	d
ba	ba	be	be	da	da	de	de
bad	dab	bed	deb	bab	beb	dab	deb
bade	dabe	bebe	baba	dede	dada	bed	

Baba Bebe Dada Dede

E M O N

ê m o n

ê m o n a b e d ê m n
 bê dê mê na da ba mo no de
 ban dan man ben den man dan med
 Nado ado dada bon ban dêm nem ba

Nado nan nade medo.

Nene du nan dan me.

Memo u Medo nan nedan me.

Nebo dan nabe.

Memo Mado Nebo Nado

Ban Nan Bon Don

U T Ū Ŧ
u t ū ʈ

t u ʈ ū e m n a b d ê t ū
tu du mu dū na nū dē bē nē ta ba
dan ʈan tūm būm ʈon beʈ dot mot ta
man ben dūn ʈēn tod dat tūt tene nan

Mūdo du nan dane Medo.
Nado du mūm dane Nebo.
Temo du tod dane metê.
Mendo nanê me da Nene.
Banê me.

ʈan ʈon Temo Memo
ʈod ʈot Tot Mot

G I I S

g î i s

g s i d e î t u t a û b
 se ga sî bî de bû tu dê te mê tê
 bes das man nan ban dîn tîn bîn gûn dîn
 Banî danî name nano gotin gîsin misîn

Sînemê bo min sê masî anîn.

Simo bîst sing dane Medo.

Sosinê du ga u sê das dane min.

Mendo tasa me anî.

Besê sê tas dane te.

Miso u Sîno bê nan man.

Got Gem Gûn Sing

Badan Dadan Sînem

Ş P P L

ş p p l

ş s a p d g p m t û ê n
 şa pu ta tû na dê dû la lû me
 lal mal pan pîn pel dîn dep lep pel
 Şêlim şûşe gîsin gotin legleg gêle tûle
 Şelte şaşî şilî goşt pişt pûşî pêsî pişt

Silo u Elo li palê tîn.
 Şepal u Şemdîn li mala me bûn.
 Şengo u Şîno ne li malin.
 Mişo sê ga anîn.
 Şadî li Şengalê tê.
 Dilo sê tûle bo me anîn.
 Dilê silo ne başe.
 Pitê ne li male.

Baş Şaş Paş Laş Lal
 Pîn Pîs pol Palî

W	V	Y
w	v	y

wa we wî ew wê aw ew îw ûw wu
 vê vî va îv ov ev êv ay oy ey
 wan law daw weş geş dew şev tav vêt
 welat dawet tewat lebat şewat dawî sêwî
 dayîn mayîn payîn daylan meymûn lawan lebat

Welo lawê dewlemendane.
 Mala Evdal şewitandin.
 Leylê li Melatîyê têye.
 Lewend dê îsal bête Şamê.
 Gulî li mala me bû.
 Welat u al, tim di bal.

wan gav gom pol
 Leş lêv Lîwan

H	Ĥ	R
h	ĥ	r

reh deh hêl meh liv rev dev vêl hîv
 ĥel ĥeb raw war ðar ðêr reş rez ðez
 zer ber rûn rik zik kir kûç kuç rêç
 ðirş hişt ðişt tişt Mişt xişt kuşt beşt
 hingiv ĥinar girar guhar gemar êvar hawar ĥelaw
 pirtal tehli ĥolî hêlûn halan hoþag herrî girr

Digel heval u hogirên baş, tu nekevî ser rêya şaş.
 Her dem u gavê, lawan daye ser şopa bavê.
 Mêranî pîsiye nahewîne.
 Berberiya pîsan her pîsiye.
 Mirovên bêbav bê rûmetin, rûmeta dostan nagirin.

Ran	par	Meh	Ĥeb
Rev	War	Raw	Tehli

Q	Z	F
q	z	f

qaf qaz req rez zar zor reh ref fêr
 zom zîv qad deq qor def reş qot qad
 qoç qop pol diz zêt doz şeq qoq qoz
 firrî firot ferat firû fêris fille fîl
 zirav zergûn zengil gazind lezgîn zîvar zirtek
 qirrên quling qillêr qillot qalik qaling qelaw

Quling zivistanê dadikevin germiyanan, biharê
 berî didin zozanan.

Firrende di nav rêl u daristanan da bi cih dibin.

Rovî di newalan da şarge dibin, bi fen u fûtan
 hatine nasîn.

Qelenê rûmet u serdestiyê xebat u westine, kesê
 xwe newestîne tucaran nagehê warê rûmet u ser -
 bilindiyê.

Mêranî xwe çak nasîne.

C	Ç	Ç
c	ç	ç

can caw cil cot cûn ceh pac cin cirr lec
 çav çep çar çel çîm çûn rêç pac pêç pûç
 pêçî pêçan çirrîn çilmo çivir çepel çêre çil
 çeleng çurtan çavteng civat bêcan çirtik col
 çemçik çawdar çavreş çeprast cewrik circirok

Cîhangîr duh li mala me bû. Çerçî pirtalên xwe
 li gundan difiroşin. Çilleyê zivistanê li çiyayên
 berf dibare. Dilreşîya bêbavan çavên qelsan di-
 tirsîne. Canbêzarî di rêya parastina welet da
 serbilindiye. Di Kurdistanê da bin navên Agirî,
 Sîpan u Bêlli sê çiyayên bilind hene. Çiyayên
 Kurdistanê pirrav u bi dar u berin, rûniştina
 wan sê mehên havînê zor xweşe.

Berî pêncî u heşt salan Şêx Seîd li gundê Pîra-
 nê dest bi şoreşê kir ji bo doza serxwebûna
 Kurdistanê. Bi lekan kurd hatine kuştin, heya
 îro jî tîn kuştin, dikevin zîندان, ji welêt
 derdikevin, ji ber canxulamîya began, axan, şê-
 xan u melan berê gel neketiye rêya xebata welêt.

K	J	Ķ
k	j	ķ

jîn jan jûn jor jêr jin jîr mij gij ðij
 ķej ķar ķir ķuç çek yek lek ķel keç Pîj
 kok kol lok kar kêr kaş kef rik ker kam
 jeng ķevî kovî kole pêçan çepel pêçek laçik
 jendin jêhatî dijmin karker ķurtan Kalemêr
 Komel ķelem ķevjal ķeþo Kulek ķanî ķirtik
 kursî kêrûşk kelek Kêlek ķijimirî ķillor ķulî
 jendin rijandin mijandin gurmijîn ķerķirin koç

Ji bo vejandina gel gelek jîrî, mêranî u
 comerdî divê. Karker u cotkar her hîm u bina-
 tiya welatin. Bi ķoranî u nebîrî xebat u tev-
 ger tim bi şûnda dimîne. Kesên bi rûmet bê
 west u rawestîn şerrê sitemkaran dikin. Sitem-
 barî ne ji rûçîkên kesên gelparêze. Jîyîn bi
 xurtî u serbilindî xweşe, ne bi qelsî u bindes-
 tî. Para qelsan u pîsan di jînê da her serniz-
 mî u rûsarî ye. Heke ne ji ber qelsiya sitem-
 baran bûya sitemkar li dinê nedihatî dîtin.

X	Ẁ
x	ẁ

xan xav xêv xew xem xap baẁ boẁ kaẁ ẁar naẁ saẁ
 ẁûz kûz ẁaẁ ẁez xêz ẁiẁ viẁ ẁal ẁaẁ ẁiẁ rex
 ẁilik viẁin xebat xapin xopan xirxe xulîdan
 xewar raxer xelat teẁer beẁnik ẁunçe ẁiẁir
 xurîn xwendin xwarin ẁemgîn ẁeyidîn meẁel baẁ
 kaẁkirin daẁkirin maẁkirin ẁirkirin ẁezkirin ẁom-
 kirin vexwendin xemilandin rexnedar xilxilandin

Xello xortekî xebatkare. ẁezal li deẁtê bi ẁeri-
 yan hene. ẁunçe sibana zû dibişkuvin. Canẁulamî ne
 karê camêrane, dawî mirov digenhîne warê pîsî u
 xiniziyê. Dongiya neqencyiyê hergav şermisariye.
 Kesên di rêya jînê da li pêş xwe nenihêrin hergav
 dikevin nav kortalên kûr u gemarî. Kesê qencyiyê
 neke u nebe hevalê qencan, dê bikeve himbêza ne-
 qencan. Xwezî bi dilê wî kesî ku baweriya wî bi
 qencyiyê heye. Xanî berî sêsed salî welatparêzekî
 zana, mezin u hêja bû. Xwelî li serê wan kesan be
 ku xwîna milletê xwe dimijin. Tehliya bindestiyê
 diware.

wa
 (I) X - we
 wê
 wî

xwa: xwarin, vexwarin, xwazgîn
 xwe: Xwedê, xwedî, xwenda, xwendin
 xwê: xwê, xwêdank
 xwî: xwîz, xwîşk, xwîn

Nemir digel me xweş peyivî, lê gotina xwe neanî cih. Siban zû vexwarina avê pirr başe. Li Kurdistanê pezê sor bi xwedî dikin. Xwedê her alîkarê kesên rast u duruste. Ferhad kurrekî mêrxas u jêhatiye, lê mixabin ku pişta wî xwîse. Welo duh pezê me xwê da. Mêranî ne dirredirr u zirtin, lê desthilanîn u du gotinê kurtin. Xwîşk ji biran gelekî dilovantirin.

(I) Reşîd Kurd di rêzmana xwe da "duçeng" bi du tîpên dengdar rave kiribû. Bawerim ku Reşîd di vê kira han da şaş bû. Dema min jê ra rêzman çap kir, li ser vê yekê qirêneke xurt di navbera min u wî da çêbû, lê nexwest qîma xwe bi gotina min bîne.

Elifbêya Kurdî a tikûz ji 37 tîpan digehê hev. Ev tîp, mezin u biçûk du celebîn.

Tîpên mezin evin:

A	B	C	Ç	Ç̇	D	E	Ê	F	G	H	Û
Î	Î̇	J	K	Ë	L	M	N	O	P	Û̇	Q
R	S	Ş	T	Û̇	U	Û̇	V	W	X	Û̇	Y
Z											

Tîpên biçûk evin:

a	b	c	ç	ç̇	d	e	ê	f	g	h	ḣ
i	î	j	k	ë	l	m	n	o	p	û	q
r	s	ş	t	û̇	u	û̇	v	w	x	û̇	y
z											

Ji van tîpên çapnivîs pêva, du celeb girs u biçûk tîpên destnivîs jî hene. Ji ber ku em elifbêya xwe bi tilînivîsê çap dikin u tîpên destnivîs li nik me nînin, me nikarî wan tîpan jî têxin vê elifbê.

Di elifbêya kurdî da tîpên dengdar, dirêj u kurt dibin du birran. Pênc jê dirêj u sisê kurtin. Tîpên dengdarên dirêj evin:

a - av, ar, al, bav, bang, bar, kar, kam, kal, mast, tas.

o - ol, kom, kor, dor, jor, sor, doş, ro, co, ço, koç, boç.

û - ûd, dû, şûr, şûn, dûr, kûr, kûr, hûr, rûn, bûn, dûş.

ê - êvar, êrdim, êriş, êzing, kêr, bêr, mêr, şêr rêz.

î - îro, îşev, tîr, pîr, tîrij, tillî, kullî, qillî.

Tîpên dengdarên kurt evin:

u - duh, guh, gur, kuç, kul, kum, gundî, gulî, kurî, kin.

e - ez, ew, em, kew, dew, ker, ber, ben, pez, gez, lez.

i - min, bin, jin, kin, bir, vir, mir, dibe, dihêle.

Bawerim ku bi xwendina bêjeyên jorîn heryek dikare serwextî dengê tîpên dengdar bibe.

(I) - rr

gurr virr birr kirr berr kerr birrîn gerr
 gur vir bir kir ber ker birîn ger

Agirê xurt bi şewl u gurrike.
 Kesin hene gerrokin, qîma wan bi rûniştinê nayê.
 Mirovin hene terrî hatine dinê, nikarin bibin
 serî.
 Demokratî hevaliya pirranîyê ye.
 Meha gelavêjê gurraniya mişmişane.
 Dirrende di çiyayên bi rêl da şarge dibin.
 Kesin hene bêvac u dirrdirrokin.
 Evdal çîrrokan baş dizane.
 Ne kesên tirrek, ne kesên virrek nayên hezkirin.
 Firrende li doralî çeman u saxa deryayê pirrin.
 Filît dar bi birrekê birrî.
 Hevaliya tirrekan qeşmeriye.

(I) Di zaravayê kurdmancî da "r" ya guvaşte
 berwiçave, çavên xwe jê girtin bawerim ku
 şaşiyek mezine.

(I) - 11

gulle çille fille þellik gillî qilloç
 xillik millik kullik çillek kullek şillikî

Di şerrên dewletan da gulle ji ezmanan dibarin.
 Milletan pirrcaran peyayên xwe nenasîne , le
 piştî dimrin wan bi ax u keser dibîrînin.

Çilleyê zivistanê li bakurrê Kurdistanê berf
 dibare.

Kesin hene bi nefsa xwe nikanin, bi çillekî ha-
 tine nasîn.

Kalên me kurdan berê, li şûna kum kullik didan
 serên xwe.

Gayên Madagaskerê wekî hêştiran bi millikî.

Memo kurrekî bêvac u gellace.

Sitoyê Mendo bi gillîye.

Qirracê pêş gunde me kêr axe, lê tev xillikî.

(I) Di zaravayê kurdancî da "l" a guvaşte
 heye. Çiqas ku bi qasî "r" ne pîr be
 jî, em nikarin çaven xwe jê ra bigirin.

HEVOK

- 1-Kesên girs carna bêziravin.
- 2-Kurkê began, dimîne bi segan.
- 3-Mirovên zirtek tucaran nayêne hezkirin.
- 4-Tîra sitemkaran cergên belengazan kun kir.
- 5-Camêrên merd tucaran bê derd nabin.
- 6-Diwanzde mehên salê serê Ararat biberf u morane
- 7-Xanî zanayekî mezin u gelparêzekî bilind bû.
- 8-Nefel u kulîlk, gul u çiçek şîrîniya biharê ne.
- 9-Bijîşk ji nexweşan ra vexwarina şorba mirîşkan salix dide.
- 10-Porrê xelkê Hebeş î kurîşke.
- 11-Ewr ji hilma derya u çeman çar dibin.
- 12-Darê zînatê dê bi kulma cotkaran bête şikandin.
- 13-Rezanên kolîdar wek tevnên pîrê ne, bayekî xurt wan ji hev pij u belav dike.
- 14-Mêranî rêya serbilindiyê ye, tirsok pê da naçin.
- 15-Kesên çak u bi rûmet ji bo doza welat dixebitin.
- 16-Şêxikê bi xişt, milletê min kuşt.

HEVOK

- 1-Gelên hişyar u vejî Peyayên xwe yên mirî divê-
jînin. Herçî gelên Paşverû u negihêştî, peyayên
xwe yên xurt u hêja dikujin an dimirînin.
- 2-Heke şêran qîma xwe bi dergevanîyê banîna kesî
seg li derê xwe nedihîştin.
- 3-Merani ne di sitemkariye da, lê di sitem hilne-
girtinêda ye.
- 4-Mêrê çê, bi kêrî her tiştî tê.
- 5-Kesên bi kêrî parastina welatê xwe neyên, ne hê-
jane li ser axa wî welatî bijîn.
- 6-Jîyîn bi xurtî pirr xweş u şîrîn u hejaye, lê
bi qelsî teresî u sed belaye.
- 7-Heyîna bi qelsî, mayîna bi pîsî ji rûçikên ne
merdanin.
- 8-Sîleyek ji bo sitemkar, du sîle ji bo sitembar,
ji ber ku qelsîya sitembar, sitemkar çar kirî-
ye.

ŞEŞ GOTÎN

- 1-Heke xelkê bizaniya ku mirin ne ewçend bi tirs u kirête, jimara tirsokan hindik dibûn.
- 2-Kurrê baş ji malbatê ra dostan çar dike, yê nebaş neyaran pirr dike.
- 3-Bi qasî ku qencî u neqencî ji bîra kirin bê rûmetiye, di neqenciye borîn jî ewqas serbilindiye.
- 4-Bi sernizmiyê umrê kesî dirêj nebûye, ne dûre ku pê kin bibe.
- 5-Hêviya qenciye ji bêbavan, xwe veşartin di talda bêdnawan, te nagehîne şarge u giravan.
- 6-Hin destên ku serekî dirêj di bend kemendan da mane, carna bi bazinên zêrrîn hatine xemilandin, hin destên ku bi zêrr u gewher xemilandî bûn carna nanê tisî nabînin.

DU GOTINÊN BI CÎH:

I-Heke gan bi gengazî sitoyê xwe nedana ber nîr, mirovan nedikarîn bi zor nîr têxin sitoyê wan.

Ma nizanîm ji bo çi em Kurd jî wekî gan bi gengazî sitoyê xwe ji nîrê bindestiyê ra nizim dikin? Ji bo çi em qîma xwe bi vê kêmi u pîsiya han tînin? Bi ramanek kurt em dikarin vê kemiyê bibînin.

2-Cotkar rez, werz, bîstan u zeviyên xwe bi gan dajo, diçine, hiltîne. Ji havila vê westa gan tenê kayê didê. Heke cotkar bikariya ka bi-xwara ew jî nedidane gan.

Kolîdar jî welê bi me kurdan dikin. Hemî xê-ratên welatê me ji xwe ra dibin, jê tenê kayê ji me ra dihêlin!.. Ev çi qelsî u pîsiye me bi xwe da aniye? Heywax u sed heywax, ji ber vê çavpeh-niyê em bûne malkambax.

HEYÎN:

Ezman, ro, hîv, sitêr

Ezman valayîyeke be dawîye. Ro, hîv, siter di nava wê valayîyê da ne. Bi qasî sitêrkên ku ji me va dixewinin bi sedhezâr carî sitêr di ezmên da hene. Erd jî yek wan sitêrane ku rojê careke li dora xwe, salê carekê li dora ro yê doş dibe dibêjin ku ji ro u hîvê pêva, erd bi hin sitêrkên din va jî girêdayî tete nasîn.

ZEMÎN

Zemîn(erd) ji tiştên han digehê hev: Ax, av, kevîr, maden u xaz. Erd di nava bîst u çar saetan da carekê li dora xwe doş dibe, pê roj u şev çar dibin. Salê carekê jî li dora ro yê doş dibe, pê demsal pêk tên: bihar, havîn, payîz u zivistan.

Li ser rûyê zemîn, şev, roj, germ, ba, ar, ewr, sayî, berf, baran, teyrok, zîpîk, ley lan, mij, moran, pûg, keskisor, talîzok, bandef u bahoz tiştên ku mirov bendewar dikin.

SAL,DEMSAL,MEH,HEFTE,ROJ:

Salek çar demsal, diwanzde meh, pêncî u du hefte u sêsed u şest u şeş rojin. Evin herçar demsal:

Bihar, havîn, payîz, zivistan.

Evin mehên biharê:Avdar,nîsan, gulan.

Evin mehên havînê:Cehzeran,tîrmeh, tebax.

evin mehên payîzê:Kergehan,çirriya pêşîn, çirriya paşîn.

Evin mehên zivistanê:Çille, hemberî,gecok .

Biharê şev kin u roj dirêj dibin. ew serma ku ji zivistanê da mabû roj bi roj kêr dibe,ser rûyê zemîn gelekî xweş u şîrîn dibe. Pelkên daran dibişkivin u rûyê erdê kesk u hişîn dibe Kulîlk u çiçeg rengareng rûyê zemîn dixemilînin. Eve xweşî u şîrîniya demsala pêşîn biharê.

DİRRENDE U FİRRENDE

Dirrende: Dirrendeyên ku li Kurdistanê hebûne an hatine dîtin evin: Şêr, piling, werşeq, şîp, hirç, gur, u keftar. Ji van dirrendeyan, şêr li welatê kurdan nîne. Lê carcaran di ber saxên herdu çemên mezin, Dicle u Ferat ra gîhane axa Kurdistanê, lê zûka hatine kuştin. Herçi werşeq, herwekî kalan ji min ra salix dane celebek pilingê girs u xurt bûye. Min navê wî di çirokan da ji devê kalan bihîstiye, ku tovê wî berî sêsed salî hatiye qelandin. Ên mayî hemî li serê çiyana u di nav rêlan da gelek in.

Firrende: Kedî u hov du celeb firrende li Kurdistanê hene. Ji van, ên kedî, pirr hindikin: Elok, qaz, werdek, kew, kevok, mirîşkin. Ji van mirîşk pirrtirî ên mayî bi kêrî mirovan tên. Firrendeyên hov bi qasî ku neyên jimartin u nasîn pirrin.

DÎK U ROVÎ

Rojekê ji rojan roviyekî birçî di ber xirbekî ra diborî. Dîkekî girs u şeng li ser dîwer dît. Xwest bi fend u xapan wî daxê jêr u bixwe. Bi qellaşî berê xwe da dîk u gotê:

-Rojê te xweş axa! Ma tu mîvanan nañewînî?

-Li ser çavan . Here pişt dîwer, kizîrê gund di xizmeta te da ye.

Rovî bawerbû ku kizîr jî dîkekî wekî wî ye. Lê dema çû pişt dîwer, tajîkî fêris lê herde bû. Rovî bi sed dijwarî ji nav lepên tajî filitî. Piştî çendakî rovî dîsa di ber xirbeyî ra diborî. Dîk ew dît u gotê:

-Keremke were malan amê rovî.

Rovî bi dilekî şikestî lê veğerand u gote:

-Heya tu axa u tajî kizîrê gund be, hun mîvanan li ber derê xwe nabînin.

KEÇA BAŞ

Zendê keçeke jîr u jêhatîye. Her sibe zu ji xew radibe. Bi lez dest u çav, dev u diranên xwe paq dişo u porre xwe şeh dike. Berî dema çûna dibistanê, di karê malê da alîkarîya diya xwe dike. Paşê ser u sekeyê xwe dûzan dike, çenteyê xwe hildigre u berê xwe dide dibistanê.

Zendê bi rê va têkilî kesî nabe, li doralîyên xwe nanihêre u li tuderan ranaweste. Dersên xwe jî ji hemî hevalan çêtir hîn dibe. Kitêb u defterên xwe paqij digire u ji rêzana dibistanê dernakeve. Ji lewra hemî mamostayên wê jê xweşin u bav, diyên wê pê dilgêşin.

Hêjaye ku her keç li ser şopa Zendê biçe, heya bikaribe wek wê xwe têxe çav mamostayên xwe u bibe serdilka dê u bavan.

WELAT U MAF

Ji ber ku dewlemendên kurdan ji mêj va bi zor u zinat, xap u hîlebazî u alîkariya kolîdaran hemî xêratên welêt xistibûn destên xwe, karker, cotkar u cewêlek jê bêpar mabûn. Van hersê birrên han mafên xwe yên di welêt da ji bîra kiribûn u mafê welêt yê li ser xwe jî nema dizanîn. Heke em bixwazin hîn vekirî bipeyivin, van hersê birrên han, xwe di welatê xwe da bîyanî didîtin.

Ma gelo, em dê çi gavê mafê xwe yê di welêt da binasin, heya mafê welêt yê li ser xwe ji bîra bibin? Gelek millet bi xebata xwe gihane warê serxwebûnê u yên mayî jî di vê rêda bi comerdî xwîna xwe dirijînin. Ma em Kurd dê kinga bi dilekî xurt, bawerîyek tikûz u ramanêk xweser vê rêya bi rûmet?..

A. Z. A. D. Î

Li ser rûyê zemîn ji azadiyê çaktir, şîrîntir
 tiştekan nîne. Bi qasî çakî u şîrîniya xwe, ewçend
 jî hêja u bihaye. Çi gelê ji azadiyê bêpar maye
 teqez sezayî wê bûye. Gava sezayî wê bûna azadî
 jê nediçû.

Bihayê azadiyê xwîn u xwîdane, çî dema biha-
 yê wê bi tamamî bidî, dikarî bi gengazî têxî des-
 tê xwe. Hin gelên bindest hene, wekî me Kurdan,
 doza azadiyê dikin u ji bo gîhana wê gelek hesti-
 rên germ dibarînin, lê nikarin bigehênê. Ji ber
 ku qelenê wê ne barandina hêstirane, lê rijandina
 xwîn u xwîdanê ye.

Çi erdê ku tê da bi comerdî xwîn u xwîdan
 bête rijandin, tê da dara azadiyê hişîn dibe. Ew
 dara ku bi xwîn u xwîdanê tête avdan, destên sitem
 u zorê nagehênê u nikarin bibirrin. Ew dar her u
 her dimîne şax lêdikevin, siya wê dide her alî
 welat.

B Í H A R

Gava demsal dibe bihar,

Dibişkivin devî u dar.

Zozan tene guhartin zû,

Mîna cilên bûkên di nû.

Nergiz, sosin, kulîlk u gul,

Dirrevînin xeman ji dil.

Cîhan dibe wek gola şîn,

Çîçek didin sed rengî bîn.

Xasma siban berbangê zû,

Tev radibin ew teyr u tu.

Vêkra dikin şahî u saz,

Hişyar dibin Hulîlk u Baz.

Bilbil dibe dengbêjê wan,

Dike qîrrîn ji dil u can.

Pîroz dikin rojên di hev,

Hîn xwestire biharê şev.

HOLÊ ŞÊRAN ÇIYA BERDAN

Dibêjin, rojekê şêrekî li çiyê gayek kuşt. piştî ku têr xwar, di ber cendekê gê ra vezelî u ket xew. Rovîyek di wî cihî ra diborî, dît ku şêr î di xew da ye . Berê rovî bihîstibû ku xewa şêran pirr girane, wî xwest bi rodiyên gê şêr girêde, heye ku ji xwe fedî bike u ji çiyân dūrkeve. Bi semt hate ser şêr. Dest u lingên wî bi rodiyê gê xurt girêdan. Paşê çû di paş zinarekî da veşirî, çavdarîya rewşa şêr kir, ka çi dike. Serêvarê şêr ji xewê hişyar bû, lê xwe girêdayî dît. serekî dirêj li ber xwe da, lê nikaribû xwe veke, hînga rovî bi oflazî hate pêş wî u gotê:

-Ev çiya êrdima min e, kî bê destura min tê da nêçirê bike dê halê wî ev be.

-Navê min Tirrî ye. Got u bi oflazî çû heya ji şêr va nediyar bû.

Wê şêve, şêr welê girêdayî ma. Heya sibê xew neket çavan. Gelekî ji xwe ra giran didît ku girêdayiyê destê rovî be. Sibê zû rovî bi lez u bez

hat, dest u lingên şêr vekirin u got:

-Kîjan bêbavî dest u lingên şahê dirrendeyan girê daye? mala wî kambax..

Rovî hemî wekî hevin, şêr nedizani ka ew ro-
vîyê duhe an na. Bi dilekî şikestî jê pirsî:

-Navê te bi xêr?

-Xulamokê te Virrî.

Şêr gelekî kiz bûbû, rabû ser xwe u got:

Ew çiyayên ku te da girêdana şêran bi destê
Tirrî u berdana wan bi destê Virrî be, nema ez di
wan çiyayên da şarge dibim.

Ji wê rojê da, şêran çiya berdan u ji rovi-
yan ra hiştin.

Z O Z A N

Zozanên me bilindin,
Tev bi zevî u gundin.

Di wan hene avên sar,
tev devî u rêl u dar.

Raxerê wan gulçîçek,
Firrende tê lek bi lek.

Havînan em diçin wan,
Tevî koç u pêz u gan
Derbaz dîkin rojên geş,
Li ser wê nefela xweş.

Dilîzin u direvin,
heyani koç dakevin.

Dema çiya dibin sar,
Payîz dibe em tîn xar.

Kula dilê min zozan,
Xasma li nav Kurdistan.

KEÇA DILPOLA

Narîn keçeke sêwî diwanzde salî, digel paliyan çûbû civandina seriyên genim li pê paliyan. Pale hinekî dûrî gund bû. Di nabera gund u paleyê da newaleke kûr hebû. Wê rojê zêtgaz u kibrît li nik paliyan nemabû. Heke peyda nekirina, êvarê nedikarîn ji xwe ra çay çêkirana. Yekî ji paliyan gazî Narînê kir u gotê:

Keça delal! here gund, ji me ra şûşeyek zêtgaz u du kibrîtan bîne, ez dê pirrtirî hemî zarokan genim bidim te.

-Dema rojê serêvar bû, Narîn çû gund, lê jî nîka mêrikê palî ne li mal bû. Narîn serekî li jînikê gerîya, heya dît êvar daket. Şûşeyek zêtgaz u du kibrît jê sitandin u berê xwe da paliyan. Ro diçû ava, tarîyê berdida erdê. Gava Narîn gîha newalê keftarekî girs lê herde bû. Narîn keça Jêhatî netirsî, dema keftar rakêlekê ket, wê bi semt şûşa zêtgazê bi ser piştê wî da vala kir.

Paşê kibrîtek vêxist avêt ser pişta Keftar.

Agir bi cendekê keftêr ket, dev ji Narîne berda u berve palîyan revî. Paliyan hew dîtî ku agirek berve zad dibeze, nedizanîn ew agir çiyê u ji kûva tê. Hemî palî dest bi das rabûn pêşiyê , da ku nehêlin agir bigehê zad. Berî ku bigehê zad bi sed gavî keftar ket erdê u mir.

Palî çûn ser cendekê wî, keftarekî şewitî li pêş xwe dîtî, lê nedizanîn çawan agir pêketiye. piştî hinekî Narîn hat, kibrît u şûşeyek vala di destê wê da bû. Hînga hertişt zanîn, pirr keyfa xwe ji Narîne ra anîn. Palîyan du bar genim danê. Gundîyan jî gelek diyarî danê.

Dema mirov netirse, zarok jî dikarin xwe bi-parêzin, carna tiştinê hêja jî dikin. Bijî keça dilpola Narîn.

W E L A T

Welat cihê ku bav u kalên me tê da rabûne u mirov tê da hatiye dinê. Li ser axa wî, di bin ezmanê wî da jîna xwe bi serbestî u serbilindî diborîne. Dema mirinê di nav axa wî ya pak da tete veşartin.

Di berê da hatiye gotin ku: welat diya mirov ya dudiyane. Ji lewra di rêya parastina wîda kesên bi rûmet ji hemî fedekariyan bi şûnda namînin. Ew kesên ku di rêya parastina welêt da hatine kuştin, êşandin u di rêya wî da bi xebatine mezin rabûne ra "welatparêz" tete gotin ku ji vê bêjeya han bilintir bêje nîne.

Heke ne ji bo parastina nav, rûmet u fedakariya welatparêzan bûya, heya ku bi navê dîrok tiştek nedihate nivîsîn. Bijîn welat u welatparêzên serbilind.

P A Y Î Z

Havîn bi germiya xwe va çûn, pêlkên daran roj bi roj zer dibin , diweşin. Dinê hênîk u şîrîn dibe. Ewr li rûyê ezmên gulbe bi gulbe xuya dibin, dikevin ber pêlên bê. Geh bi rohilat da, geh bi roava da u geh berve nîvro diçin u tên. Erd ziwa bûye, hewceyî baranekê ye, da ku pê zad u giya hişin bibin.

Dibistanan dergehê xwe vekir. Şagirt ji bo sala nuh xwe pêk tînin, da ku zana u jêhatî bibin.

Kesê nexwenda wek korê bê dest u pê ye, ne bi kêrî xwe u ne jî bi kêrî welatê xwe tê. Ji bo ku em bikarin di dinê da aza u serbilind bijîn, divê em genc zana u serwext bibin. Heya bikarin welatê xwe ji nav lepên dijmin bi derxin u bigehên rûmet u serbilindiyê.

S E R B I L I N D

Rabe xort serbilind roya me wa hilat,
 Guh bide dengê Kurd têye ji rohilat.
 Guhdarî têr nake, divê em xort u kal,
 Bi xebat, bi tebat, tê bidin can u mal.
 Canê me bo welêt goriya her u her,
 Da ku zû azabe, sarxwebe her dever.
 Destê me bi qelem, xençer u şûr u çek,
 Em hemî yekraman, pêkhatî lek bi lek.
 Şoreşê geş bikin, vejînin xortê şeng,
 Dakevin qada şerr, bi halan, bi qîrr u deng.
 Wek lehî di çiyar bi êriş bêne xar,
 Damalin neyaran, perçekin tar u mar.
 Ala xwe hilvedin, hilvedin ber bi jor,
 pêl bide şev u roj, gewr u zer, kesê u sor.
 Sond dixwim bi rûmet, bi welêt u Yezdan,
 Dê bijîn serfiraz, serbilind di cihan.

ŞÊREK BÎ DAREKÎ

Li Kurdistanê şêr nînin, lê carcaran di ber saxên Dicle u Ferat ra hin şêran xwe gîhandine axa Kurdistanê u hatine kuştin. Ev şêrê ku em çêla wî dikin, di ber çemê Diclê ra gîhabû nîzîka Cizîra Botan, çend mirov u dewar jî kuştibûn. Mîrê Botan du caran derketibû nêçîra şêr, lê nedîbû.

Mîr di nava xelkê Cizîrê da belav kiribû ku, kî wî şêrî bikuje, wê diyariyek mezin bidê. Lê gundiye ku çêla wî bê ji van tiştan tinebû. Çend roj di vê navê da çûn, holê şêr u Botî gîhane hev.

Mala mêrikê Botî di serê çiyê da bi tena xwe rûniştibû. Kêncaran ew u gundi rûbarî hev dibûn. Rojekê peyayê mîr mecîdiyek dayîn jê dixwest. Tevî ku halê wî wekî her gundiyeke têrxwarî çak bû, lê li nik wî mecîdî tinebû. Her car gava hewceyî peran dibû dê biçûya Cizîrê ji dikanciyê xwe distandin, gote peyayê mîr:

-Niha li nik min pere nînin. Sibe dê biçim Cizîrê ji te ra bînim, li kûbî dê bigehînim te.

Sibetirê darê xwe hilda u berê xwe da Cizîrê. Hê rêya xwe bi nivî nekiribû ku dehbeyek

lê herde bû u rasterê dirêjî wî kir. Gundî nemerdî nekir, darê xwe hilda u li navçava wî da, dehbe ket erdê u mir.

Piştî mirina dehbe, gundî xweş lê nihêrt, ew dehbe gelekî xweşik bû. Ji ber ku çêla hatina, şêr nebihîstibû, tiştêk hat bîra wî: Ne dûre ku ev dehbe segê pezê mîr be. Li ser vê ramanê zûka li wî cihî bi dûrket u xwe berve Cizîrê lezand.

Piştî ew çû gundiyeke din kera wî li pêş di wî cihî ra diborî. Dît ku şêrê mîr ji bo kuştina wî delal dabû bangkirin di devê rê da ketiye, lê şopa tu birînan li ser cendekê wî ne xuyaye. Bi semt tîfing ji milê xwe danî u berda newqa şêr. Cendekê wî hilda ser piştê kerê xwe u berê xwe da Cizîrê. Bir li ber dergehê Birca belek danî.

Ûulaman haya mîr kirin ku gundiyeke şêr kuştîye, aniye ber dergehê birca belek. Mîr ji wan xwest ku gundî tevî şêr jê ra bibin diwane. Xweyaye Mîr gelekî jîr u serwest bû. Di dûrvê gundî da şopa şêrkujan nedidît. Paşê birîna ku li newqa şêr xwîn pêda nehatibû. Gote gundî:

-Ne te ev şêr kuştîye, ne jî bi vê birînê mirî ye. Dikarî rastiyê bêjî?

Gundî ji fihêtan serê xwe daxist nema deng pêket. Hînga mîr vegeerî ser Ûulaman gote wan:

-Kesê şêr kuştî ne dîrî Cizîrêye. Bila delal

li her alî bajêr bangkin yê şêr kuştî bînin.

Di wê demê da bû ku şêrkuj ji dikancî ra çîroka kuştina dehbe digotin. Dema dikancî dengê delal bihîst, gote gundî:

-Ne dûre dehbeyê te kuştî şêr be, de rabe em herin Birca belek.

Gava çûn Bircê, gundî dehbeyê xwe nasî. Birin nik mîr, çîroka xwe ser u bin jê ra got. Mîr destê xwe da serê şêr, dît ku hestiyê serî bi lêdana dar şikestiyê. Bawer bû ku gundî di gotina xwe da raste, hîngê gote:

-Iro tu çi bixwazî dê bidim te.

-Bila Mîr xweşbî, tiştê min heye. Tene ji bo mecîdiyekî hatibûm Cizîrê, ji bo dayîna Mîr.

-Ji îro bi şûnda nema dayîn ji te tête xwestin, jê pêva çi dixwazî?

-Xweşiya Mîr, her tiştê min heye.

Mêrikê gundî çavtêr bû tiştê nedixwest. Ji mêranîyê pirrtir nefsa wî a bilind çavê Mîr tije kiribû, bes dixwest wî xelat bike. Gotê bêje tu çi dixwazî?

-Mîrê min! ma dilgeşiya te têr nake? Tu xweşbî min şûr u tîfing, ga u çêlek, pêz u dewar heye, ma çi dikarim bixwazim?

Mîr bawerbû ku çavê gundî ne li xwestina tiştêkîye. Gote serkarekî xwe:

-Vî camêrê han bibe sûkê, ji bo wî, jin u zarokên wî ji her yekî ra du qat cil bike. Ti-fingek bazinê zîv, şûrekê kalanê wî zîv bidê.

Mîrê Botan gundiye şêrkuj holê xelat kir.

Ev çîrok u keça dilpola du bûyerên ku li nav Kurdistanê bûne. Min çawan bihîstîye bê kemî u zedeyî di vê pirtûkê da dinivîsim. Tene di keça dilpola da ji ber ku min navê keçikê ji bîra kiribû, navê keçikê min jêra danî. Herçî gundiye şêrkuj navê wî ji min ra nehatibû gotin. Lê çîrok bi xwe li nik xelkê Botan ji her kesî ra nase.